

galjeno na vozu, iz gobca in nosa pa je po ulici tekla kri. Obilo užitkov ob branju!

Bojan Balkovec

Žarko Lazarević, Kmečki dolgovi na Slovenskem. Socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Forum, 1994, 171 strani.

Založba Znanstveno in publicistično središče je v začetku leta 1994 poslala na trg svojo četrto knjigo s področja zgodovinarstva. Knjiga Žarka Lazarevića se od prejšnjih treh razlikuje po tem, da je posegla na področje ekonomske zgodovine. Ekonomska zgodovina je bila do nedavnega precej zapostavljena stvar, ki so se je izogibali tako ekonomisti kot zgodovinarji. Če se je med zgodovinarji še našel kdo, ki se je ukvarjal tudi z nekaterimi ekonomskimi vprašanji, pa je bilo to povsem neznano področje za ekonomiste. Ti so na stopnji univerzitetnega študija zadnjič poslušali predavanja o ekonomski zgodovini v davnih petdesetih letih, ko je to problematiko na Ekonomski fakulteti nekaj let predaval Vasilij Melik.

Danes je zagotovo najproduktivnejša institucija, ki aktivno raziskuje gospodarsko zgodovino slovenskega prostora, Inštitut za novejšo zgodovino. S tega inštituta prihaja tudi avtor knjige o kmečkih dolgovih Žarko Lazarević.

Lazarević se z zgodovino kmetijstva ukvarja že več let. S to temo se je ukvarjal tako v magistrski nalogi kot v doktorski disertaciji. Na to temo pa je objavil tudi že nekaj člankov in pripravil nekaj predavanj.

Lazarević začne z obravnavanjem vprašanja kmečkih dolgov v revolucionarnem letu 1848. Revolucija sredi prejšnjega stoletja je bila za slovenske kmete eden najpomembnejših, če ne najpomembnejši dogodek za njihov stan nasploh. Rezultat razburkanih dogodkov je bila uveljavitev gesla "Zemljo tistemu, ki jo obdeluje", gesla, ki je sicer iz drugega obdobja. Vsaka lepa stvar ima v sebi tudi nekaj manj lepega, in vsaka dobra stvar tudi nekaj grenkega; tako je bilo tudi z podelitvijo zemlje kmetom. Kmetje so zemljo dobili v last tako, da so jo morali od fevdalnih lastnikov odkupiti.

Pravzaprav so se težave zadolževanja kmetov začele z določbo o odkupu zemlje, ki jim jo je

dala zemljiška odveza. Kadar imamo težave pa se običajno zgodi, da ima vrag mlade in težav je iz dneva v dan več. Dodatno breme so kmetu postale davščine, ki so se ves čas povečevale. Kmetje se tudi niso znali prilagajati zakonitostim tržne proizvodnje. Posledice naraščanja dolgov je bilo prodajanje kmetij in veliko izseljevanje, ki je doseglo tudi do 1/2 naravnega prirastka. Razvoj industrije je bil namreč preslab, da bi mogel prevzeti višek delovne sile. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja sta nastala dva predloga za rešitev kmečkih dolgov. Avtorja sta bila Josip Vošnjak in Janez E. Krek. Oba predlagata omejitev drobljenja kmetij ob dedovanju. Poudarjata izobraževanje kmetov, uvajanje združenj in omejitev obremenitve kmetije.

Prvo obdobje kmečkega zadolževanja se je končalo z razmahom združništva in s prvo svetovno vojno, ki je kmete delno rešila bremena. Po vstopu v jugoslovansko državo se je ves cikel kmečkega zadolževanja ponovil. V dvajsetih letih se je ob deflacijski politiki ministra Stojadinovića dinar krepil, naraščale so cene in kupna moč kmetov je naraščala. Vendar pa je sledila inflacija, težave pa je povzročil še prodor poceni hrane iz ZDA. Kmetje so v prvem obdobju najemali kredite, ki pa jih sedaj že niso bili sposobni odplačevati. Logična posledica je bila prezadolžitev in senca bankrota je visela nad mnogimi kmetijami.

Vso prvo polovico tridesetih let je jugoslovanska država iskala rešitev za razbremenitev kmetov. Pred dokončno rešitvijo je več kot štiri leta veljal moratorij na dolgove. Konec leta 1936 pa je bila sprejeta Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov. Z njo so dokončno določili način odplačila kmečkih dolgov in rok tega odplačila, ki je potekel leta 1948. Za dokončno razrešitev problema kmečkih dolgov pa je bila zopet zaslužna vojna, ki je vrednost teh dolgov izničila in pa socialistična oblast, ki jih je odpisala.

Iz Lazarevićeve knjige izhaja, da je bila ključna težava slovenskega kmetijstva v obravnavanih sto letih razdrobljena posest, ki je bila največkrat zelo majhna, nizka produktivnost in prenaseljenost podeželja. Vsi ti problemi so bili značilni tako za avstrijsko kot tudi za staro-jugoslovansko dobo. Ne smemo pa pozabiti tudi na pogosto napačno investiranje kreditov, ki so jih mnogo kmetje uporabljali za sprotno preživljanje in ne za investiranje. Branje knjige o kmečkih dolgovih nas seveda napelje tudi k razmišljanju o položaju v sodobnem slovenskem

kmetijstvu, ki je vsaj v dveh segmentih enako kot v vseh zadnjih sto letih. Tudi sodobna slovenska kmečka posest je razdrobljena t.j. premajhna in v veliki meri neprilagojena tržni proizvodnji.

Bojan Balkovec

Jožef Košič, Življenje Slovencev med Muro in Rabo. Izbor del. Budimpešta, 1992, 190 str.

Dokaj neopazena je šla mimo slovenske javnosti objava izbranih del velikega slovenskega narodopisca Jožefa Košiča. Košič (živel 1788-1867) je bil duhovnik, svojo službo je opravljal najprej v Beltincih, nato pa je bil do smrti župnik v Dolenjem in Gorenjem Seniku (Porabje).

Kot pravi prof. dr. Vilko Novak, ki je v knjigo prispeval spremno študijo o Košičevem življenju in delu: "Košič ni bil navaden duhovnik, ki bi se omejeval le na dušnopastirsko delo. Imel je naročene madžarske, nemške in slovenske časopise in časnike, vneto pa je prebiral najrazličnejše, predvsem zgodovinske knjige, tudi slovenske." Najbolj pa se je Košič zanimal za življenje in tudi preteklost svojih rojakov in "bil prvi Slovenec, ki je sestavno opisal ljudsko življenje in kulturo dela svojega naroda".

Dela tega zanimivega pisca so bila do zdaj težko dostopna, nekatera hranita le nacionalni knjižnici ali redki posamezniki. Ob spremni študiji, ki smo jo že omenili, je v knjigi izšlo še šest Košičevih del, od tega sta dve objavljeni v celoti. Košičeva dela so v originalu pisana z madžarskim črkopisom, izbor pa jih prinaša v gajici, ohranil je le ö, ü in gy, ki so značilni za prekmurski slovenski jezik.

Za prvi spis O Slovencih na Ogrskem je Košiču dal pobudo Ján Čaplovič z leta 1819 objavljenim razpisom nagrade za opis kake narodnostne skupine na Ogrskem v listu *Chronik der österreichischen Literatur*. Čaplovič je s Košičevim spisom kasneje precej manipuliral in ga leta 1829 celo objavil pod svojim imenom. V pričujoči knjigi je ta obsežen spis prvič preveden v slovenščino. Gre za vsestransko etnološko, zgodovinsko in geografsko študijo, v kateri Košič opisuje kulturo svojega naroda.

V izjemno bogatem spisu poda geografski opis pokrajine, v kateri živijo Slovenci (pravi, da je najbolj primerno ime za prebivalce teh krajev Slovenci, kakor se tudi sami imenujejo), navede celo njihovo število (40.800) ter predstavi

župnije, od katerih je 18 katoliških in 4 protestantske (luteranske).

V nadaljevanju opisuje bivanjske razmere ljudi, poda zunanji opis hiš in notranjo ureditev prostorov, posveti se zunanosti ljudstva, njihovim zdravstvenim razmeram, prehrani, noši, jeziku in slovstvu, veroizpovedi, nravi, posebno poglavje namenja šolam in vzgoji otrok. Prav tako opiše v posebnem poglavju poljedelstvo, živinorejo, vinogradništvo in domače obrti. V poglavju o šegah namenja posebno pozornost tistim ob poroki, krstu, boleznim in smrti. Opiše tudi glasbo, ples, petje in druge zabave: "Sicer pa kakšnih posebnih zabav nimajo, saj zato imajo čas le ob nedeljah in praznikih. Pozimi hodijo od hiše do hiše, kjer se moški pogovarjajo o tlaki, ženske pa o moških, o njihovih dobrih in slabih dejanjih, včasih pa tudi o čem drugem. starejši se včasih popoldne odpravijo v gostilno, tisti v hribih v vinsko klet, kjer pijejo, da bi pozabili skrbi celega tedna, potem pa dobre volje odidejo domov."

Naslednje Košičevo delo, ki je prišlo v izbor, je *Kratki Návuk Vogrskoga Jezika za Začetnike*. Delo je izšlo leta 1833 v Gradcu in je prevod madžarske slovnice Imreja Szalayja. Z njim pa si je Košič prislužil oster očitek Stanka Vraza; ta mu je v napisanem sonetu očital potujčevalni namen.

Verjetno najzanimivejša Košičeva knjiga, ki je bila objavljena anonimno med leti 1845/48, je delo *Zobrisani Sloven i Slovenka med Mürov i Rabov*. Knjiga je verjetno izšla anonimno zaradi tega, ker je Košič njen večji del povzel v dobesedni ali skrajšani obliki po Slomškovi knjigi Blaže in Nežica v nedeljski šoli, dodal pa je nekaj svojih sestavkov, med katerimi sta posebej zanimiva tista dva, ki se nanašata na verske razmere (Doktor Luther Martin in Ne zamerte).

Zadnja natisnjena Košičeva knjiga so *Zgodbe Vogrskoga Králestva*, izšla je 1848 v Szombathelyju. Knjiga je pisana poučno, večino poglavij je naslovil po vladarjih (Gejza Vojvoda, Sveti Števan I. Krao, Sveti Ladislav Krao ...), posamezna poglavja je namenil tudi Hunom, Avrom, Ogrom. Za to svojo knjigo je Košič prevzel cele stavke iz knjige Antona Krempla *Dogodivšine Štajerske zemle*.

V izbor je uvrščen še Košičev rokopis *Starine Železnih ino Salaskih Slovenov*. Tudi za ta rokopis je zajemal iz knjige Antona Krempla. Rokopis poljudno prikazuje preteklost Slovencev med Muro in Rabo. Ob Kremplu je uporabljal pri